

Terör, İdeal Kent, Mimari, Hikayeler

Yeni Mimar, Mart 2007

Zeynep Tonbul

Kenti oluşturan en önemli katmanlar nelerdir? Mimari sizce bunun neresinde? Yazın neresinde? Hikâyeler neresinde?

Şehirlere katmanlar açısından değil, boşluklar açısından bakmayı yeğliyorum. İnsanların, şehir içine sızan doğanın, nesnelere biçimlendirdiği boşluklar bunlar, ama aynı zamanda ilişkilerin (sınıf, yasaklar, aidiyetler vs) de bu boşlukları oluşturmada önemli bir rolü var gibi geliyor bana. Buralardan yaşam alanları doğuyor ya da olası/geçmiş yaşam alanları iptal ediliyor. Bir Escher çiziminde kuşları mı, balıkları mı gördüğümüzle ilgili birşey bu bir anlamda; bir yapıya baktığınızda karkası mı beğeniyorsunuz, sarmaladığı ve tanımladığı boşlukları mı? Bir caddeye baktığınızda, trafiğin nasıl aktığı mı önce dikkatinizi çekiyor, rüzgarın nasıl estiği mi? Biz bu anlamda hem boşlukların kullanıcısıyız, hem de başkaları için o boşluğu biçimlendiren elemanlar arasındayız. Hareketli olmamız, tanımlanmamızı ve düzenlenmemizi güçleştiriyor, ama şehir yaşamı, tümüyle bu boşlukların kesintisiz bir süreçte yeniden ve yeniden tanımlanması üstüne kurulu.

İlişkiler açısından baktığımda, ilk etapta daha soyutmuş gibi gelen bu faktörlerin aslında son derece somut sonuçları, izdüşümleri olduğunu görüyorum: İstanbul dediğimiz boşluk içinde oyulmuş, oraya "ait olanlar" dışında kimsenin giremediği ya da hemen "dışarıklık" olarak teşhis edildiği küçük başka boşluklar hep vardı, "kurtarılmış bölgeler" olarak siyasal tarihimize geçen mahalleler gibi. Sonra bunlara korumalı siteler eklendi; Ulus civarında ortaya çıktılar önce yanılmıyorsam, yüksek gelir grubunun yaşadığı, duvarlar ve kameralarla çevrili, korunaklı oyuklar. Son dönemdeyse bu oyukların sınıfsal tanımı biraz daha aşağı çekildi; üst orta ve orta sınıf da kendini şehir yaşamından yalıtıma, "city içi site"lere hapsetmeye başladı. Mimarının bu oyukları tanımlamadaki rolü elbette çok büyük. Ama daha mikro bir düzeyde, belediyelerin, düz beton ve çimen kullanarak açmaya çalıştıkları ve adına park dedikleri boşluklarda ortaya çıkan ilişkileri görmeye çalışıyorum örneğin. Yaya davranışının her seferinde nasıl da kestirilemediğini eğlenerek görüyorum: parkı planlayanlar, çimen alanlarının arasında dolanan yürüyüş yolları yapıyor, ama en kritik yerlerde en kısa yolu yapmayı hep atlıyor. Yayalar affetmiyor bunu; kısa sürede kendi patikalarını açıyorlar. Boşluk tasarımında çoğulculuk bazen böyle, kendiliğinden ortaya çıkabiliyor.

Hikayelere gelince: gerçek insanların gerçek hikayeleri aslında bu boşluklarda birikiyor, yapılar ya da sokaklar biriktirmiyor bunları. Üç boyutlu bir dünyada ileriye ve geriye, gözümüzün görebildiği noktaya dek bakabiliyoruz, yakındaki bir nesneyi, onun arkasındakini, daha arkasındakini ayrıştırabiliyoruz. Zaman boyutunda böyle bir esnekliğimiz yok ne yazık ki: sabit bir noktanın geçmişine, daha geçmişine bakamıyoruz. Bir boşluğun zaman içinde neler yaşadığını ardışık olarak göremiyoruz. Görebilseydik, eminim boşluk tasarımlarımız çok farklı olurdu.

Yazın ise şehirlerin boşluğuyla dik açılı bir ilişki kuruyor: bir yandan o boşluğun içine yerleştiriyor kendini, bir yandansa onu değiştiriyor, olmadığı gibi gösteriyor, işine geldiği gibi kullanıyor. Şehir de yazından etkilenebiliyor, ona öykünebiliyor. Burada yazından en geniş anlamıyla, kurgusal olan ve olmayan anlatı olarak söz ediyorum, filmleri, televizyon dizilerini, masalları da katıyorum. "Dallas" adlı büfeleri, "Beyaz Gölge" adlı spor mağazalarını, "Asmalı Konak" adlı lokantaları koyuyorum elbette; ama Nişantaşı'nda "Alaattin'in Dükkanı"na bakışımızın Pamuk romanlarından sonra değişmiş olmasını da koyuyorum.

Terör artık kentin bir katmanı mı?

Yerine ve zamanına göre, terör çeşitli şehirlerde konakladı. Daha geniş tanımıyla ölümle şehir arasında hep gergin bir ilişki olageldi; yine de modernitenin, ölümü yalıtma ve şehir içinde görünmez kılmak için çalıştığı söylenebilir. Terör bu anlamda küstah bir tokat oldu elbette; biz bunu otuz yıl önce yaşadık; yerdeki kan lekelerinin etrafından dolaşmaya çalıştık. Bugün de New Yorklular, İkiz Kuleler'den kalan boşluğun etrafından dolaşiyor. Yeni anıt-yapı yükseldikten sonra bile varlığını sürdürecektir o boşluk.

İdeal kent imgesine inanç var mı? Kente dair yeni imgeler sizce neler?

Eskisinden çok farklı bir tanımlama kullanabilirsek, hala "ideal" bir şehir yapısından söz edebiliriz belki. Eski "ideal kent"lerin statik (çünkü ideal olana ulaşmış) yapısına gıpta etmek, onu gerçekleştirmek söz konusu değil artık, herşey değişimle, akımla, "flux"la tanımlanıyor. Ama şehir için ideal bir "flux" tanımı getirmek mümkün olabilir. Elektronik eşyayı artık bir "flux" olarak tanımlıyoruz örneğin; "bilgisayarım" dan söz ederken, 3-5 yılda bir değişen birşeyden söz ediyorum aslında, sabit bir nesneden değil. Düzenli olarak yenileneceği gerçeği, o nesneyle kurduğum ilişkinin tanımına yerleştikten sonra, zamanla bizzat nesnenin tanımına da yerleşiyor. Mimari açıdan bunun çok ciddi sonuçları var aslında: yapıları, hiç yok olmayacak gibi tasarlamak başka, diyelim ki 10 yıl sonra yenilemek/değiştirmek üzere tasarlamak başka. Bu esnekliği ekonomik kılmayı başaran bir mimari paradigma, devrimci bir paradigma olacaktır bana göre.

Bunun dışında iki imgeye gönderme yapıyor çağdaş şehir: bir yanda röntgenci şehir imgesi, öbür yandaysa (internetin insanları alıştırdığı) erişilebilir şehir. Şehirde dolaşan bireyler olarak bıraktığımız izler giderek artıyor. "Lost" dizisinde doğada iz sürmesini bilenlerle iz bırakmadan dolaşabilenler apayrı bir iktidar konumunda çıkıyor izleyicinin karşısında; benzer bir durum artık şehirde de geçerli. Erişilebilirlikse daha çok tüketim kolaylığı olarak anlaşılıyor; tüketim şablonunda yer almayan istenirler de birer tüketim maddesi haline getiriliyor böylece (oksijen barlar örneğin). Oysa şehirlerin sunabileceği erişilebilirlik olanakları çok daha geniş tanımlanabilir.

Urbino'yu seçmenizdeki sebep nedir?

Urbino'yu seçtiğimi söyleyemem; iradem dışında sevdim Urbino'yu. Ufacık, daracık, tanımlı bir yer burası; onu geçmişle yüzleşmek zorunda bırakmak, bu tanımlı çıldırtmak hoşuma gitti, çünkü geçmişinin sırtından yaşıyor. Şehirlerin canlı olduğu fikri bana da hep çekici gelmiştir nitekim.

Kentler ve zamansal süreklilikleri/süreksizlikleri konusunda bir görüşünüz var mı? 1500'deki bir olayın bugün ve gelecekle aynı "ufuk"ta yerleşmesine nasıl bakıyorsunuz?

Tarih de yukarıda sözünü ettiğim boşluklarda, hikayeler gibi birikiyor bir anlamda. Elbette yapıların ve anıtların tarihselliği var, ama diyelim ki Bağdat Caddesi'ni dolduran kalabalığın arasından Osmanlı ordusunun sefere gitmesi, bir imge olarak beni çok heyecanlandırıyor. Cortazar'ın buna benzer bir öyküsü vardır. Şehirler, bu süreklilikleri ve kopuşları yaşama geçirebildikleri ölçüde zenginleşiyor; İstanbul'sa bu açıdan çok vurdumduymaz.